

dr hab. Lida Kataryńczuk-Mania, prof. UZ
Uniwersytet Zielonogórski
Wydział Pedagogiki, Psychologii i Socjologii
Instytut Pedagogiki

VIDI DECANUS

PRODZIEKAN
ds. Nauki
Katarzyna Krason
prof. dr hab. Katarzyna Krason

Zielona Góra, 30.08.2018

Recenzja
rozprawy doktorskiej mgr Magdaleny Zralek-Wolny,
pt. *Socjoterapeutyczne wsparcie dzieci nadpobudliwych i nieśmiałych w wieku
przedszkolnym*

napisanej pod kierunkiem naukowym dra hab. Mirosława Kisielea przy współpracy
promotora pomocniczego dr Hewilii Hetmańczyk

Dokonujące się dynamiczne zmiany o charakterze cywilizacyjno-społecznych obligują nauczycieli do podejmowania różnych ról i wyzwań. Zainteresowanie zagadnieniem socjoterapeutycznego wsparcia w pracy z dziećmi nadpobudliwymi i nieśmiałymi, jego eksplorację i wskazanie możliwych praktycznych działań w tym zakresie, należy uznać za poznawcze i społecznie wartościowe. Przedmiot badań został wybrany świadomie, a zamiar teoretyczny i empiryczny postawione ambitnie - jako próba wypełnienia istotnej luki w badaniach pedagogicznych. Chociaż problematyka socjoterapii poruszana jest w wielu pracach naukowych, to w odniesieniu do edukacji przedszkolnej zauważa się braki. Trafnym zatem i bardzo istotnym dla edukacji przedszkolnej wydaje się być wybór tematu i celów badań.

Praca jest logicznie skomponowana, spójna, przejrzysta i interesująca ze względu na poruszaną problematykę, sposób jej przedstawienia oraz wybrane strategie badawcze. Nie mając większych zastrzeżeń do struktury, treści wprowadzenia, terminologii odniosę się do poszczególnych części rozdziałów, w kolejności w jakiej zostały zamieszczone.

"Start edukacyjny dziecka, to bardzo ważny moment w jego życiu" podkreśla Autorka już we wstępie. Wieloletnie doświadczenia metodyczne i analiza literatury przyczyniły się do napisania pracy. Jak wskazuje Doktorantka problematyką socjoterapii w procesie wychowania przedszkolnego zajmuje się od 2009 roku. Jest autorką programów i innowacji pedagogicznych z zakresu socjoterapii, wykorzystywanych w codziennej praktyce wychowania przedszkolnego. "Literatura przedmiotu, jak i doświadczenia własne skłoniły do naukowego zweryfikowania postawionej tezy, że zajęcia socjoterapeutyczne wspierane przez wybrane obszary sztuki są jedną z odpowiedzi na potrzeby dzieci nadpobudliwych i nieśmiałych w przedszkolu. Pozwalają również na zaangażowanie całej grupy rówieśniczej na oddziaływania profilaktyczno-terapeutyczne" (s. 5).

W rozdziale pierwszym, zatytułowanym *Przedszkole miejscem wychowania i edukacji dziecka*, Autorka określa rolę wychowania przedszkolnego w kontekście zmian społecznych, dokonuje przeglądu założeń prawnych i funkcji jakie spełnia placówka przedszkolna. W

podrozdziale drugim (s. 18-21) zadaje pytanie „jak w obecnych czasach wygląda edukacja małego dziecka?”, szukając odpowiedzi w literaturze autorstwa: Stanisławy Włoch, Józefy Bałachowicz, Anny Klim-Klimaszewskiej, Teresy Parczewskiej, Marii Kwiatowskiej, Małgorzaty Suświłło i in. Prowadzi także rozważania na temat wychowania estetycznego w przedszkolu, które jest ważnym elementem w rozwoju poznawczym dziecka i odkrywaniu walorów sztuki. To właśnie w placówce przedszkolnej każdego dnia realizowane są zajęcia artystyczne z zakresu muzyki, plastyki, ruchu, tańca, teatru. Zatem, jak słusznie zauważa Autorka "możliwość łączenia różnych języków artystycznych i form ekspresji w praktyce pedagogicznej stwarza nowe sytuacje do rozwoju przeżycia estetycznego i kultury estetycznej wychowanków" (s. 29). Rozdział zamykają istotne dla edukacji zagadnienia związane z rolą i funkcją nauczyciela przedszkola w sytuacji zmiany. Autorka podkreśla znaczenie kompetencji nauczyciela, świadomego kreowania indywidualnej oferty edukacyjnej a także współpracy z rodzicami.

Kolejny obszar refleksji naukowych zawarty jest w rozdziale drugim i dotyczy dziecka - *Dziecko podmiotem w edukacji i wspomaganiu rozwoju* (s. 38-64). Autorka w tej części omawia rozwój i funkcjonowanie dziecka w grupie społecznej, następnie w podrozdziałach trzecim i czwartym charakteryzuje postawę dziecka nadpobudliwego i nieśmiałego w grupie przedszkolnej. Te rozważania zamyka podrozdział piąty dotyczący wspomagania rozwoju dziecka. W rozdziale zabrakło odniesień do literatury zagranicznej, podaję dla przykładu; Jessica Minahan i Nancy Rappaport, *KOD ZACHOWANIA. Jak rozszyfrować i zmienić najtrudniejsze zachowania*, Warszawa 2014.

Kolejny rozdział - *Specjalistyczna pomoc świadczona dzieciom w wieku przedszkolnym przejawiającym zaburzenia zachowania* - omawia formy pomocy pedagogiczno-psychologicznej, zadania zespołów terapeutycznych w pracy z dziećmi nadpobudliwymi i nieśmiałymi w przedszkolu a także znaczenie współpracy placówki z rodzicami (s. 65-79). Ten rozdział nie budzi zastrzeżeń.

Swoją uwagę, zainteresowanie jako recenzenta pracy, skupiam na rozdziale czwartym, zatytułowanym *Socjoterapia w przedszkolu - rozważania teoretyczne, projekty badań, rozwiązania praktyczne*. W pierwszej jego części Autorka przybliżyła definicję socjoterapii, jej charakterystyczne cechy, formy pomocy psychologiczno-pedagogicznej oraz omawia kompetencje socjoterapeuty. Opiera się przy tym na pracach naukowych: Z. Sobolewskiej, M. Wilka, B. Jankowiak, M. Deptuły oraz poradnikach lub programach zajęć. Bardzo cenny dla profilaktyki, terapii i edukacji jest podrozdział *Socjoterapia w przedszkolu - wyzwanie współczesnej edukacji* (s. 88-93). Doktorantka przedstawia w nim program socjoterapeutyczny autorstwa promotora pomocniczego Hewilii Hetmańczyk, którego celem było przygotowanie pod względem emocjonalnym i społecznym dzieci sześć- i siedmioletnich do podjęcia obowiązków szkolnego. Zdaniem Autorki nadal brakuje ogólnodostępnych programów do pracy socjoterapeutycznej realizowanej w przedszkolu. Ten rozdział i część teoretyczną pracy zamyka podrozdział traktujący o znaczeniu sztuki jako

środka w socjoterapii dziecka w wieku przedszkolnym. Całkowicie zgadzam się z Doktorantką, że sztuka może być środkiem w pracy z dzieckiem. Podobne podejście można znaleźć w literaturze dotyczącej szeroko pojętej arteterapii i tu widzę szansę wykorzystania technik muzykoterapeutycznych, plastycznych, muzyczno-ruchowych, choreoterapii, dramaterapii i innych. Cenną zaletą pracy jest autorski program terapeutyczny (proponowałabym określenie profilaktyczno-terapeutyczny) uwzględniający socjoterapię w codziennych oddziaływaniach wychowawczych. Autorka przedstawia narzędzie do diagnozowania zaburzeń zachowania u dzieci z nadpobudliwością i nieśmiałością. Mocno podkreśla też konieczność upracticznienia programu socjoterapeutycznego dla dzieci w wieku przedszkolnym, którego realizacja powinna umożliwić satysfakcjonujące włączenie tych dzieci w nurt codziennego życia społecznego.

Należy zauważyć, iż część teoretyczna napisana została w sposób dojrzały, krytyczny i bardzo samodzielny. Doktorantka prowadzi dyskurs z przywoływanymi koncepcjami, podkreśla istotne wątki, polemizuje z autorami przytaczanych teorii. To ważny walor rozprawy.

Zaproponowane badania empiryczne mają charakter diagnostyczno-weryfikacyjny. Diagnozą objęto nauczycieli wychowania przedszkolnego, środowisko rodzinne, specjalistów pedagogiki (pedagog szkolny, logopeda) oraz psychologii (psycholog szkolny, socjoterapeuta). Badano także dzieci przejawiające zaburzenia zachowania i ich rówieśników z wybranych grup przedszkolnych. "Badaniu został poddany ich stan emocjonalny, odczucia i oczekiwania przed zastosowaniem działań o charakterze socjoterapeutycznym. Weryfikacji natomiast podlegał stan emocjonalny badanych dzieci i odczucia całej grupy rówieśniczej po zastosowaniu zajęć" (s. 104). Dodatkowo zweryfikowano skuteczność zastosowanej procedury badawczej, wybranych technik socjoterapeutycznych wzmocnionych aktywnością artystyczną w odniesieniu do indywidualnych przypadków. Posłużono się w większości pracy badaniami jakościowymi. Cele, przedmiot i podmiot badań nie budzą zastrzeżeń. Sformułowano dwa problemy główne:

1. Jak zachowują się dzieci przejawiające zaburzenia zachowania w grupie przedszkolnej oraz jakie działania podejmuje pedagogzy przedszkolni w zakresie pomocy dziecku z nadpobudliwością i nieśmiałością?

2. W jakim zakresie praca socjoterapeutyczna, wsparta aktywnością w wybranym obszarze sztuki, modeluje zachowania grupy przedszkolnej wobec dzieci z zaburzeniami zachowania?

Podejmując pierwszy problem główny Doktorantka skupia uwagę na osiemnastu problemach szczegółowych. W przypadku problemu drugiego podejmuje siedem zagadnień szczegółowych.

Starannie opracowano hipotezy, zmienne i ich wskaźniki, zaprezentowane zostały metody, techniki i narzędzia badawcze. Doktorantka wykorzystowała trzy metody badawcze: badanie w działaniu, studium przypadku oraz sondaż diagnostyczny. Posłużyła się takimi narzędziami badawczymi, jak: kwestionariusz zachowania się dziecka w przedszkolu i szkole E. S.

Schoafera, M. Aaronson, w opracowaniu polskim J. Rembowski, kwestionariusz testu *Zwierzątko* w opracowaniu Autorki na podstawie testu *Zwierzyniec* Roberta Zazoo, kwestionariusz testu *Dokończ zdanie* w opracowaniu Autorki na podstawie Testu Zdań Niedokończonych Rottera, kwestionariusz wywiadu z dzieckiem po zajęciach, kwestionariusz ankiety dla nauczycieli pracujących w placówkach przedszkolnych, kwestionariusze ankiety dla nauczycieli socjoterapeutów, dla rodziców, dla specjalistów współpracujących z nauczycielami, dyspozycje do rozmowy z dyrektorami placówek przedszkolnych. Teren, organizację badań a także szczegółowy plan pracy badawczej przedstawiono bardzo precyzyjnie i czytelnie, co świadczy o dobrym przygotowaniu Doktorantki z zakresu metodologii badań prac naukowych.

Rozdział *Socjoterapeutyczne wsparcie dzieci z zaburzeniami zachowania w wieku przedszkolnym w świetle przeprowadzonych badań* zawiera starannie opracowaną analizę badań diagnostycznych, mających na celu poznanie opinii wychowawców, wspartych wypowiedziami dyrektorów placówek a także rodziców dzieci na temat zasadności prowadzenia zajęć terapeutycznych w przedszkolu.

Rozdział empiryczny - siódmy - to *Działania podejmowane w ramach autorskiego programu socjoterapeutycznego wykorzystującego w terapii wybrane obszary sztuki*. Przedstawia on wyniki z zakresu socjometrycznych badań objętych programem grup, prezentuje indywidualne przypadki dzieci nadpobudliwych i nieśmiałych w wieku przedszkolnym, ukazuje autorski program socjoterapeutyczny i jego skuteczność.

Przeprowadzone eksploracje badawcze miały charakter jakościowy, a strategie ilościowe dopełniały uzyskane dane. W zakończeniu Doktorantka przedstawiła siedem postulatów, bardzo trafnych dla praktyki przedszkolnej, które mogą się stać inspiracją do dalszych poszukiwań badawczych.

Bardzo dobrze oceniam wielość zebranych danych i narrację ich analizy oraz interpretowanie w sposób dokładny i precyzyjny wyników.

Pracę kończą: bibliografia, wykorzystana zgodnie z problematyką, spis tabel i rycin, aneks.

Moje sugestie dotyczą: niedostatków w zakresie literatury światowej i odwołania do badań, które były lub są podejmowane w innych krajach, szczególnie w placówkach przedszkolnych. Warto także odpowiedzieć na pytania będące refleksją prowadzonych eksploracji: *Jak Doktorantka widzi perspektywę realizacji programu socjoterapii w innych placówkach przedszkolnych?*

Czy warto założenia badawcze sprawdzić i skonfrontować wyniki w kolejnych projektach badawczych?

Jaka była rola rodziców podczas realizacji programu autorskiego i czy (i jakie) były przeprowadzone wśród nich szkolenia?

Czy i jakie Doktorantka przewiduje szkolenie nauczycieli w zakresie socjoterapii nauczycieli przedszkola, i czy tylko tych pracujących w oddziałach integracyjnych oraz na jaką skalę?

Czy wszystkie placówki przedszkolne stać finansowo na realizację takiego programu zabezpieczając tak dużą grupę specjalistów?

Nie mam wątpliwości, że rozprawa teoretyczno-empiryczna o takiej tematyce jest ważną, oryginalną i rzadko podejmowaną w pedagogice. Autorka prezentuje w pracy nieszablonowe rozwiązanie istotnego problemu naukowego, wykazuje się także ogólną wiedzą teoretyczną z zakresu nauk pedagogicznych, jak również umiejętnością samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. Rozprawa wzbogaca dorobek polskiej pedagogiki wychowania przedszkolnego.

Walory pracy mgr Magdaleny Zralek-Wolny uprawniają mnie do postawienia wniosku, iż spełnia ona wymogi stawiane pracom doktorskim i zgodnie z art. 13 ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym może stanowić podstawę ubiegania się o nadanie Autorce tytułu doktora pedagogiki. Stawiam wniosek o dopuszczenie Doktorantki do końcowych etapów postępowania w przewodzie doktorskim.

Andrzej Kabaniewski - Nowak